

Олег МАЗУР

КНЯЗЬ СВЯТОСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ І "МОГИЛА СВЯТОСЛАВА"

Курган "Могила Святослава", що розташований на відстані 6 км південніше від м. Сколе Львівської області, знаний на Бойківщині справданна¹. Кількасотлітнє вшанування пам'яті похованого у ній, як припускають учені, володаря з княжого роду Рюриковичів виразно посвідчує вірування давніх українців у покровительство князів над землею та її людом². Князь із давніх-давен уявлявся стрижнем "наряду" – підтримуваного престижем правителя суспільного порядку³. Так, приміром, з особою князя Олега Віщого (+912 р.) пов'язували аж чотири дуже віддалених одна від одної місцин на Русі, де начебто знаходилася його могила. Коментуючи цей факт, український історик Олексій Толочко услід за відомим англійським етнографом Джоном Фрезером вважає, що й на Русі-Україні побутувала міфологема посмертного розчленування тіла князя і поховання його частин в декількох місцях, аби після смерті державця підданці могли послугоуватися його прижиттєвим "таланом". З цим, безумовно, пов'язана сакралізація "особи володаря як осередку космічного порядку і втілення підвладного йому колективу"⁴. Прикладом подібного дохристиянського уявлення про вагомість персони князя є поштивне ставлення до Галицини

¹ Лексему могила неодноразово використовували книжники Русі-України зі значенням "могилий пагорб". Див.: Словарь древнерусского языка (XI-XIV вв.): в 10 т. / гл. ред. Р. И. Аванесов. – М., 1991. – Т. 4. – С. 555.

² Комарович В. Л. Культ рода и земли в княжеской среде XI-XIII вв. // ТОДРА. – М.; Л., 1960. – Т. 16. – С. 84-104.

³ Пресняков А. Е. Княжое право в Древней Руси. Очерки по истории X-XII столетий. – СПб., 1909. – С. 77; Фроянов И. Я. Киевская Русь. Очерки социально-политической истории. – Л., 1980. – С. 35.

⁴ Толочко А. П. Князь в Древней Руси: власть, собственность, идеология. – К., 1992. – С. 15-17; Мазур О. Сакралізація влади князя (за матеріалами Галицько-Волинського літопису) // Народознавчі зошити. – 2003. – № 1-2. – С. 143-147.

могили у с. Крилос Галицького району Івано-Франківської області (літописний Галич). Археологи Володимир Баран та Богдан Томенчук здогадуються, що вона була насипана на честь князя, який "міг бути і засновником Галича"⁵. Кісток черепа і посткраніального скелета у цій могилі-кенотафі, як врешті-решт і у багатьох інших синхронних похованнях, не виявлено.

"Могила Святослава" над р. Опором так само зачисляють до княжих захоронень. Одним із перших, хто звернув увагу на цю пам'ятку, був український поет, прозаїк та громадський діяч, парох с. Славське (нині Сколівського району Львівської області) Микола Устиянович (1811-1885)⁶. Його перу належить поетичний твір "Могила Святослава". Син Миколи Устияновича – художник та публіцист Корнило – продовжив батьківські студії. У 1902 р. у Чернівцях побачила світ його розвідка "Путь на Бескид: "Святославіє" і традиція о Святославі 1015 р."⁷. У цій праці Корнило Устиянович повідомляв про перші спроби дослідження некрополя над Опором. Ще у той час "з залізничного мосту на Опорі біля будки 25 видно щось як запау могилку, а півкрузком коло неї – ще вісім запааих горбовин"⁸. Сколівський надлісничий Бедрик Шматера "велів одну могилку в присутності проф. Остапа Левицького розкопати; однак не знайшов в ній нічого; тож і осередку рушати було йому совісно. А варто було б, бо на те, що в тому місці похоронено Святослава, указує традиція, передавана "од рода в род" з незапам'ятних часів в гребенівській родині на прізвище Пороховники"⁹. Розваживши все те (генеалогічну оповідь селянина. – О. М.), – продовжував автор, – я прийшов до заключення, що традиція Пороховників як щодо Святослава, так і дотичного їх предка спочиває на правді"¹⁰. 1905 р. видатний український історик Михайло Грушевський у примітці в "Історії України-Руси" занотував: "Про традицію місцеву (з-під Гребенова, на верхів'ях Опора, де має тепер бути ур. Святославіє, потік Святославчик і могила "якогось Святослава") див. в книжечці К. Устияновича...", але, на жаль, не висловив більше ніяких суджень з приводу цих мікротопонімів та гідроніма¹¹. Розглядаючи братовбивство 1015 р., І. Крип'якевич

⁵ Баран В., Томенчук Б. Галичина могила // Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції. – Л., 1993. – С. 30-31; Баран В., Томенчук Б. Що таїть "Галичина могила"? // Літопис Червоної Калини. – 1994. – № 1-3. – С. 16-19.

⁶ Дем'ян Г. Таланти Бойківщини. – Л., 1991. – С. 124.

⁷ Устиянович К. Н. Путь на Бескид: "Святославіє" і традиція о Святославі 1015 р. // Устиянович К. Н. Три цікаві загадки. – Чернівці, 1902.

⁸ Устиянович К. Путь на Бескид: "Святославіє" і традиція о Святославі 1015 р. // Подорожі в Українські Карпати: збірник. – Л., 1993. – С. 212.

⁹ Там само. – С. 212.

¹⁰ Там само. – С. 219.

¹¹ Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т.; 12 кн. – К., 1992. – Т. 2. XI-XIII вік. – С. 7, прим. 1.

чомусь поставив Святослава на перше місце з-поміж жертв княжої усобиці: “Надіслані ним (Святополком – О. М.) убійники вбили князів Святослава, Бориса і Гліба.”¹²

“Могила Святослава” вдержувала свою таїну до 1971 р. За ініціативи українського історика, етнографа і фольклориста Григорія Дем’яна влітку того року розпочала роботу Сколівська археологічна експедиція¹³. До її складу увійшов львівський авторитетний археолог Олексій Ратич. Усунувши насип, учений на глибині 1,2 м від сучасної поверхні виявив могилу розміром 3,4×2,8 м, обкладену каменем та почасті зруйновану. В заповненні поховальної ями знайдено уламки горщиків, уламок бронзового кільця, залізну шпору, підкову та рукоятку меча. Останки небіжчика не збереглися, а сліди попелу та золи підтвердили, що він був похований за обрядом трупоспалення¹⁴. Відкриті артефакти дозволили датувати це поховання знатного дружинника XI ст.¹⁵

Знання про “Могили Святослава” та довколишні пам’ятки поповнювалися й у наступні десятиліття, передусім завдячуючи комплексним польовим дослідженням світлої пам’яті Михайла Рожко. У 1982 р. вчений досліджував монастир Богородиці у селищі Верхне Синьовидне (колишнє Синевідсько Вишне). “Невелика територія (близько 0,5 га), – писав автор, – але могутні рови та вали, на яких стояли дерев’яні стіни, були надійним захистом для мешканців монастиря. Монастир знаходився на території укріпленого мисового городища площею приблизно 4,5 га, що з напільної сторони мало оборонний вал та рів. Домінуюче положення городища і монастиря над долиною, по якій проходила дорога, забезпечувало її обороноздатність. Данило Галицький в 1240 р., повертаючись з Угорщини, ночував у Синевідську, коли довідався про навалу орд Батия. Він міг зупинитись у цей тривожний час лише в місці, що не викликало сумнівів щодо обороноздатності”¹⁶. В іншій праці, присвяченій Карпатським сухопутним шляхам, учений чітко окреслив одну з доріг на Верецький перевал, зауваживши, що саме нею “тікав у 1015 р. Святослав – син Володимира Великого. Святополк “Окаянний” вислав йому услід убивців, які наздогнали Святослава біля “Гори Угорської бежашу в Угри”. Урочище “Могила Святослава” за м. Сколе вказує на місце цього убивства...”¹⁷ Цю ж думку автор розгортав й у фундаментальному дослідженні “Тустань – давньоруська наскельна фортеця”¹⁸.

¹² Крип’якевич І. П. Історія України. – Л., 1990. – С. 53.

¹³ Павлюк С. У долині Святослава // Наука і суспільство. – 1986. – № 11. – С. 72-73.

¹⁴ Ратич О. Могила Святослава на Опорі // Америка. Філадельфія. – 1972. – Ч. 162. – 15 вересня. – С. 2.

¹⁵ Ратич А. А. Раскопки кургана “Могила Святослава” // АО 1971 года. – М., 1972. – С. 382.

¹⁶ Рожко М. Ф. Карпатські фортеці доби Київської Русі // Київська Русь: культура, традиції. – К., 1982. – С. 13.

¹⁷ Рожко М. Ф. Карпатські шляхи та їх оборона // УІЖ. – 1990. – № 10. – С. 88.

¹⁸ Рожко М. Ф. Тустань – давньоруська наскельна фортеця. – К., 1996. – С. 166.

До вивчення усної словесності стосовно князя Святослава, його родини та дружинників долучилися й сучасні знані фольклористи Григорій Дем’ян та Василь Сокіл. Зокрема, 1973 р. Г. Дем’ян у присілку Погар біля с. Тухля Сколівського району Львівської області від Михайла Савчина (1912 р. н.) записав переказ про князя Святослава¹⁹. У 1987 р. В. Соколові пощастило записати ще два перекази від сколівчанки Михайлини Бажан (1906 р. н.) про долину Святослава та княжу доньку Парашку²⁰. Автор детально розбирає цей фольклорний матеріал у дослідженні “Українські історико-героїчні перекази”²¹.

Цими дослідженнями фактично вичерпується вивчення “Могили Святослава”. Сюжет з 1015 р. надихнув львівську мисткиню Т. Бриж до створення скульптури князя Святослава. Таким чином ця історія матеріалізувалася у металі.

А втім в останні десятиріччя українські та зарубіжні історики заново повернулися до аналізу міжкнязівської “катори” 1015 р., викликані смертю Володимира Святославича. У 1990 р. відомий історик княжої доби Микола Котляр опублікував життєпис князя Святополка Володимировича, назвавши його “Святополк – “Окаянний”?”²². Запитальна форма назви вимовляє, що основним змістом статті є аналіз гіпотези про причетність цього князя до убивства своїх братів. У пізнішій праці автор не змінив свого погляду на події, що сталися після смерті князя Володимира Святославича²³. Висновок ученого добре аргументований завдяки відомостям, почерпнутим з писемного першотвору – латиномовної “Хроніки” саксонського єпископа Тітмара, що був достатньо поінформованим про руські справи після смерті князя Володимира Святославича Великого. Тітмар Мерзебурзький справді ані словом не обмовився про вбивство князем Святополком своїх братів, навпаки, наголошував на його поквалітивій втечі з київського порубу-темниці. У Києві князь навіть полишив свою родину. За М. Котляром, “Святополк не вбивав і не міг убити своїх братів у перших вже тому, що перебував у той час у Польщі”²⁴. За літописом, восени 1019 р. він збожеволів і помер “у пустині межі Чехами і Ляхами”²⁵.

Стосовно князя Святослава, то М. Котляр вважає, що “його смерть, певно, залишиться історичною загадкою”²⁶. Так само вчений висловлює подив з приводу того, що князь Святослав, який “сидів у північній

¹⁹ Писана керниця. Топонімічні легенди та перекази українців Карпат. / Зібрав і впорядкував В. Сокіл. – Л., 1994. – С. 116-117.

²⁰ Там само. – С. 117-118.

²¹ Сокіл В. Українські історико-героїчні перекази: структурно-семантичний та поетичний аспекти. – Л., 2003. – С. 85-88.

²² Котляр Н. Ф. Святополк – “Окаянний”? // Котляр Н. Ф., Смолий В. А. Історія в життєописаннях. – К., 1990. – С. 83-96.

²³ Котляр М. Ф. Історія України в особах. Давньоруська держава. – К., 1996. – С. 74-81.

²⁴ Там само. – С. 79.

²⁵ Літопис Руський (далі – ЛР) / пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. – К., 1990. – С. 84.

²⁶ Там само.

відносно Києва Древлянській землі, раптом кинувся тікати на південь, в Угорщину, при цьому неминуче повинен був пройти поблизу Києва – і вчинив нерозумно. Природніше було б йому відправитися на північ до Ярослава, що правив тоді в Новгороді. Утім хтозна, як би віднісся до можливого суперника у боротьбі за київський стіл Ярослав?²⁷ Ще більшу кількість запитань установають історики Петро та Олексій Толочки, яким обставини третього з убитих Володимирових синів здаються дивними: “Усі пам’ятки Борисо-Глібського циклу якось скоромовкою згадують про нього, ніяк не уточнюючи обставини. Крім того, Святослава, нібито також убитого “окаянним” Святополком, пізніша традиція не примислювала до святих страстотерпців. Що це мусить означати? Чим смерть Святослава відрізнялася від Борисової чи Глібової? Що заважало через кілька десятків років поставити його в один ряд із синами “болгарини”? Чи означає це, що в часи Ярослава і його синів відчували незручність або неможливість такої думки, а отже, пізніша пам’ять не пов’язувала однозначно смерть Святослава з діяльністю Святополка?... Словом, в історії Володимирових синів, як вона викладена в руських джерелах, існують очевидні суперечності, які сьогодні вже годі розв’язувати. Можливо, ми так ніколи і не дізнаємося, що насправді сталося після смерті Володимира, як саме розвивалися події і хто першим порушив “закон”²⁸.

Дійсно, скептицизм істориків можна зрозуміти, адже жодного нового першоджерела, що якимось чином висвітлює б цю затемнену, майже детективну, історію, не знайдено. Утім гіпотези дослідники продовжують формулювати і кожна з них, звичайно, має свої *contra* і *pro*.

Найбільш таємничим є походження князя Святослава Володимировича по матері. Згідно з “Повістю врем’яних літ”: “Рогънцъ, юже посади на Лыбеди,...от нея же роди 4 сыны: Изяслава, Мьстислава, Ярослава, Всеволода, а 2 дщери; от грекинци – Святополка; от чехинци – Вышеслава; а от другоци – Святослава и Мьстислава; а от болгарыни – Бориса и Глцба...”²⁹ Ким була та до якого етносу належала ця “друга” після чехини дружина Володимира можна лишень здогадуватися. У переважній більшості дослідники приймають її чеське походження. Російський історик Василій Татищев називав матір Святослава Малфрідую, вочевидь вичитавши це ім’я з літописної статті 1000 р.; тоді ж скінчила свій земний шлях і Рогнеда.³⁰ Никонівський же літопис узагалі повідомляє про смерть богатиря “Малвреда сильного”. Істотні розбіжності очевидні. Усе

²⁷ Котляр Н. Ф. Святополк – “Окаянный”?... – С. 91.

²⁸ Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь. – К., 1998. – С. 130-131.

²⁹ Повесть временных лет (далі – ПВА) / Под ред. В. П. Адриановой-Перетц. – М.; Л., 1950. – Ч. I. – С. 56-57; У Тверському літописі братами Святослава названі Станіслав, Судислав та якийсь Болеслав. А у “Хроніці” польського автора Мацея Стрийковського синами чехини поименовані Святослав і Станіслав.

³⁰ Татищев В. Н. История Российская: В 7 т. – М.; Л., 1963. – Т 2. – С. ; AP... – С. 73.

ж класик генеалогії Рюриковичів Н. Баумгартен вважав князя Святослава старшим за брата Ярослава (Мудрого). Сучасний український знавець генеалогії Леонтій Войтович цілком слушно признає, що “порядок старшинства синів Володимира Святославича залишається умовним”³¹. “Близько 990 р., – пише вчений, – Святослав отримав Древлянське князівство. Втеча цього князя через Карпати, а також ім’я його сина Ян дозволяють припускати, що його дружина могла бути донькою останнього Боржавського князя, який з допомогою такого союзу сподівався відстояти незалежність свого князівства. Загибель Святослава і боротьба за владу між синами Володимира Святославича позбавила останнього союзника це князівство карпатських хорватів і долини Боржави та Латориці були анексовані угорцями.”³² Російський дослідник Є. Пчелов беззаперечно переконаний лише в одному: “Відсторонюючись від домислів, усвідомивши за ПВА (“Повістю врем’яних літ”. – О. М.) можна тільки визнати чеське походження Святослава і Мстислава, але вияснити ім’я їхньої матері неможливо... Близькість Святослава до Угорщини дозволила ряду істориків припустити, що жінкою князя була угорська герцогиня, можливо, навіть принцеса – донька Іштвана. Але ніяких певних даних з цього приводу немає, і гіпотези зостаються тільки логічними припущеннями... Ім’я Ян свідчить про можливий шлюб Святослава з чехинею або угоркою або про його походження від чешки. Подальша доля Яна абсолютно невідома. Т. Малигін³³ чомусь називає Яна Ярославом і пише про його смерть у 1028 р., але звідки з’явилися ці відомості, неясно”³⁴. Перекладач Іпатіївського літописного зводу Л. Махновець зачислив дружину Святослава до родини угорських Арпадів: “Судячи з маршруту втечі, можна з великою вірогідністю припускати, що Святослав був одружений з невідомою на ім’я дочкою угорського князя (принца) Гейзи; їх у Гейзи (за угорськими джерелами було три, шлюбні зв’язки їх відомі; тоді це буде четверта (друга по старшинству)”³⁵. Є. Пчелову “поєднання в одній статті (1000 р. – О. М.) звісток про смерть двох жінок князя (Володимира Великого. – О. М.) здається цілком природним”³⁶. Тут же, автор, покликаючись на М. Томсена³⁷, твердить, що ім’я Малфредь походить від скандинавського Malmfridr³⁸. Тому здогад ученого, що матір Святослава, чехиня за походженням, іменувалася скандинавським іменем виглядає дуже непевним. Таким чином,

³¹ Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок X VI ст.). Склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. – Л., 2000. – С. 124-125.

³² Там само. – С. 125.

³³ Малигін Т. С. Зерцало российских государей. – СПб., 1790.

³⁴ Пчелов Е. В. Генеалогия древнерусских князей IX – начала XI в. – М., 2001. – С. 197.

³⁵ AP. – С. 80. – прим. 29.

³⁶ Пчелов Е. В. Генеалогия древнерусских князей IX – начала XI в... – С. 146.

³⁷ Томсен В. Начало русского государства. – М., 1891.

³⁸ Пчелов Е. В. Генеалогия древнерусских князей IX – начала XI в... – С. 146.

генеалогічні дослідження так само демонструють істотні розходження поглядів учених щодо походження Святослава та матримоніальних зв'язків перших поколінь Рюриковичів.

Назвавши одного із синів Святославом³⁹ (християнське ім'я Святослава Володимировича невідоме), до того ж іменем свого батька, князь Володимир Великий, безсумнівно, додавав цим актом найменування вагомості. Чи не промовляє це про якусь особливу прихильність Володимира саме до цього сина, якого він скерував на княжіння у ближній щодо Києва Білгород⁴⁰ – новозаснований центр Древлянської землі? З певністю стверджувати це неможливо. Але у годину кончини князя Володимира Святославича Святослав з-поміж своїх братів таки перебував найближче до Києва, куди міг підоспіти буквально за кілька годин після отримання скорботної звістки про батькову смерть. Як відомо, у Києві в той час існувало урочище чи гора з назвою Угрьское⁴¹: (882) *“И убиша Аскольда и Дира, и несоша на гору, и погребоша и на гору, еже ся ныне зоветь Угьское”*; (898) *“Идоша угри мимо Киевъ горою, еже ся зоветь нынц Угорьское”*⁴². У тій же *“Повісті врем'яних літ”* про смерть Святослава Володимировича читаємо лаконічний запис: *“Святополкъ же съ оканьный и зльий уби Святослава, пославъ ко гору Угорьстцй, бжжащю ему въ Угры”*⁴³. Малоімовірно, аби на початку XI ст. в околиці Києва вціліла угорська громада, де б шукав прихистку князь Святослав. Вірогідно, що він зупинився у княжому дворі на Берестові чи молився у Києво-Печерському монастирі⁴⁴. Дорогою до Лядських воріт на нього могли напасти наймані убивці. Але чому літописець мав би замовчувати убивство та поховання князя у Києві?

Святослав Володимирович, як відомо, так і не був канонізований Церквою. Величезна історіографія Борисо-Глібського культу не дає відповіді на це питання⁴⁵. О. Рапов пояснює це таким чином: *“Повідомлення про його (Святослава.– О. М.) кончину вражає своєю стислістю ... Воно різко контрастує з докладними описами обставин смерті його зведених братів Бориса і Гліба. Якщо тіла двох останніх були згодом знайдені, перенесені у Вишгород-Київський і покладені в спеціально побудованому храмі-усипальні, а самі Борис і Гліб були канонізовані, то тіло князя Святослава Древлянського ніхто навіть і не намагався розшукати. Створюється враження, що Святослав якимись*

³⁹ Слов'янський антропонім від свят- (святий) і слав- (слава). Див.: Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей. – К., 1986. – С. 85.

⁴⁰ Нині – городище на правому березі р. Ірпін поблизу с. Білгородка Києво-Святошинського району. Це місто заклав у 991 р. сам Володимир Святославич.

⁴¹ Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – К., 1985. – С. 164; Толочко П. П. Древний Киев. – К., 1976. – С. 94-95.

⁴² ПВА. – С. 20-21.

⁴³ ПВА. – С. 94.

⁴⁴ Київ X-XIII ст. Карта-реконструкція. – К., 1988.

⁴⁵ Хорошев А. С. Политическая история русской канонизации (XI-XVI вв.). – М., 1986. – С. 13-36.

своїми вчинками накликав на себе гнів руської православної церкви, а тому і ченці-літописці обмежилися лише простою згадкою про кінцеву долю Святослава. Виникає підозра, чи не шукав Святослав в 1015 р. в Угорщині допомоги у короля Іштвана I для захоплення київського великокнязівського столу подібно до того, як шукав таку допомогу у Болеслава Хороброго Святополк?⁴⁶ Далі автор висловлює підозру, що князь Святослав міг обіцяти Угорщині якісь територіальні поступки, а також перетворити Русь у “лен св. Петра”.

Зауважимо, що дослідники неодноразово намагалися переглянути усталений в історичній науці погляд на події 1015 р. та поклали вину за вбивство Святослава, Бориса і Гліба то на Ярослава, то на Мстислава Володимировича⁴⁷. Жодна із висловлених істориками гіпотез не підтверджується надійними першоджерелами. М. Котляр, бачиться, найбільш обгрунтовано показав, яким чином саме кандидатура “князя від двох батьків”⁴⁸ – Святополка – найкраще підходила для ролі братовбивці: *“Вибір впав на Святополка, котрого вже забуло суспільство, в якого не залишилось нащадків, що могли б захистити від наклепів його честь і гідність. Та якщо все так і було, конкретні мотиви, якими керувався Никон чи інший можливий призвідець канонізації Бориса та Гліба, коли проголошував Святополка їх убивцею, все одно залишаться невідомими науці”*⁴⁹. Найважливіша причина відхилення кандидатури князя Святослава для канонізації, на наш погляд, полягала у тому, що князя поховали не за християнським обрядом.

Із доводами О. Рапова годі згодитись хоча б тому, що Ярослав Володимирович Мудрий таки міг вислати до місця загибелі Святослава своїх людей, які довідалися, що останки князя спалено за дохристиянським поховальним звичаєм. Крім того, у 1027 р. свого третього сина Ярослав Мудрий нарід княжим іменем Святослав⁵⁰, а у 1030-1031 рр. особисто очолював два походи: перший на Белз, другий – на Перемиську землю, на теренах якої закладено місто Ярослав⁵¹. Якби останки Святослава Володимировича вціліли, то князь міг би перенести їх до Києва та похоронити поруч загиблих братів. Згадавши, як відбувалося перенесення мощей страстотерпців Бориса і Гліба, можна з великою мірою вірогідності стверджувати, що

⁴⁶ Рапов О. М. Русская церковь в IX – первой трети XII в. Принятие христианства. – М., 1988. – С. 372-373.

⁴⁷ Фортинский Ф. Я. Титмар Мерзебургский и его Хроника. – СПб., 1872; Толстой И. И. Древнейшие русские монеты X-XI в. – СПб., 1893. – С. 22-23; Котляр М. Ф. История Украины ..., – С. 79; Войтович Л. Князівські династії ... – С. 224.

⁴⁸ Сьогодні вже неможливо з'ясувати чи справді цей князь був сином Володимира чи Ярополка Святославича, але сучасники брали під сумнів Володимирове батьківство.

⁴⁹ Котляр М. Ф. История Украины... – С. 81.

⁵⁰ ЛР. – С. 86. За Любецьким синодиком християнське ім'я князя – Миколай.

⁵¹ Исаевич Я. Д. О древнейшей топонимике Прикарпатья и Верхнего Побужья // Славянские древности. Этногенез. Материальная культура Древней Руси. – К., 1980. – С. 77.

саме ця обставина мала першочергове значення у відборі тогочасними світськими і церковними владарями кандидатур перших руських святих.

Та повернемося до подій 1015 р. Вірогідно, що Святослав Володимирович найшвидше прибув до Києва після смерті батька, але не знайшов опори ні серед місцевих можновладних сил, ні серед простолюду. Навряд чи Володимир Великий залишив якісь передсмертні розпорядження щодо свого наступника на київському золотокованому столі. Генеалогічно “старійшим” князем Святослав Володимирович не був. Зрештою, нині можемо лише здогадуватися, чи принцип майорату став нормою, що враховувалася при успадкуванні великокняжого столу. Хто б не був призвідцем династичної суперечки, поза всяким сумнівом, спроба Святослава стати главою “племени Володимира” була невдалою. Судячи з усього, Святослав Володимирович таки тікав у 1015 р. з Києва. Ймовірно, спершу він повернувся до Білгорода, де й дізнався про загибель князів Бориса та Гліба. Але й у Древянській землі, куди Святослав був настановлений на княжіння батьком, безпечно не почувався. Надто мало часу минуло, аби древяни забули київське насилля і відцентрові настрої мали б бути ще відчутними для київських намісників, якими фактично були сини Володимира Великого. З Білгорода Святослав відходив у бік Карпат відомим сухопутним шляхом через Котельницю, Колодяжин, Полонний, Ізяславль, Тихомаль, Збараж і далі територією Теробовлянської землі аж до р. Стрий. Звідси, вочевидь, він мав намір перейти в Угорщину, на що недвозначно вказує літописець. Чому саме в угорських Арпадів шукав пристановища древянський князь пояснити нелегко, бо всі наведені попередньо генеалогічні побудовання не є безсумнівними. Проте, здається, один з літописних фактів попри все можна аналізувати стосовно напрямку втечі Святослава Володимировича. Під 996 р. літописець записав, що Володимир “живя съ князи околними миромъ, съ Болеславом Лядськымъ, и съ Стефаномъ Угрськым, и съ Андрихомъ Чешьскымъ. И бѣ миръ межю ими и любы”⁵². Польський князь Болеслав (966-1025) підтримував Святополка Володимировича. Угорський король Іштван (Стефан Святий) (975-1038) та чеський князь Ольдржих (Ондроник, Удальрік) (+1034) у 1015 р. берегли добросусідські відносини з Рюриковичами. Довести факт укладення шлюбу Святослава Володимировича з котроюсь із доньок володарів з роду Арпадовичів чи Пржемисловичів немає змоги. Але тридцятилітній Святослав міг побувати у цих державах як посол Русі-України, бути особисто знайомим з Іштваном чи Ольдржихом та сподіватися якщо не на їх допомогу у владному протиборстві Володимировичів, то бодай на притулок для себе, сім’ї

⁵² ПВА. – С. 86. Переклад А. Махновця: “І жив він із князями навколишніми у мирі – з Болеславом лядським, і з Стефаном угорським, і з Ондроником чеським, і був мир межю ними і дружба.” Див.: АР. – С. 71.

та невеликого почету. Перехід Святослава через карпато-хорватські Теробовлянське і Перемиське князівства пройшов безперешкодно. Але чимала ватага найманих убивць, мабуть, непохибно визначила, яким шляхом попростувала їхня жертва. Святослава разом з відданими йому людьми наздогнали в долині р. Опору, правої притоки Стрия.

Фольклорна традиція верховинців Сколівських Бескидів, хоч і записана науковцями порівняно не так давно, безперечно, виникла не на порожньому місці. Проте пізніші нашарування у ній помітні навіть не для фахівців, передусім – у генеалогічній легенді родини Пороховників. Якщо серед дружинників князя Святослава й були пристрої, що використовувались у бою, їхня дія могла у той час ґрунтуватися не на вогнепальному, а радше вогнетметному принципі, про що знаходимо підтвердження у літописах. Техніку вогневої боротьби (“сосуды градныи и ратныи”) Володимир Святославич дійсно запозичив з Візантії і її використовували його нащадки. Щодо семи синів князя Святослава чи його доньки Парашки, “славних” дружинників, місцини “погребення” загиблих воїнів, які слугували апелятивами або ж твірними основами назв довколишніх населених пунктів, то сучасні дослідники минувшини не можуть розглядати їх як достовірні першоджерела. Народноетимологічні пояснення назв населених пунктів, рік, гір, урочищ тощо частенько ґрунтуються на вимислі. Для прикладу, назву гори Парашка бойки пояснюють і в інший спосіб, причому хронологія інших легенд зміщується на пізні Середньовіччя та новітні часи.